

ROMANAS

„Choix
Goncourt
US 2022“
literatūros
premiija

ATVIRUKAS

ANNE BEREST

baltos lankos

Anne Berest

Atvirukas

romanas

Iš prancūzų kalbos vertė Erika Sabaliauskaitė

baltos lankos

Mama prisidėgė pirmąją dienos cigaretę, savo mėgstamiausią, tą, kuri pabudus nusvilina plaučius. Tada išėjo į lauką pasigrožėti viską aplink nudažiusiu baltumu. Per naktį iškrito bent dešimt centimetrų sniego.

Ilgai rūkė lauke, nors buvo šalta, mėgavosi jos sodą apgaubusia magiška atmosfera. Jai atrodė be galo gražu, kad viskas tarsi išnyko, tarytum kažkas būtų išstrynęs linijas ir spalvas.

Staiga ji išgirdo sniego slopinamą dunkstelėjimą. Ką tik ant žemės nukrito paštininko į pašto dėžutę įmesti laiškai. Mama avėdama šlepetes nuėjo jų pasiimti, atsargiai statydama kojas, kad nepaslystų.

Vis dar įsikandusi cigaretę ir dėl ledinės žvarbos dūmindama dešimteriopai, ji nuskubėjo atgal į vidų, kad sušiltų nuo šalčio sugrubusius pirštus.

Permetė akimis gautą paštą: tradicinius sveikinimo atvirukus – sveikino daugiausia jos studentai iš universiteto, sąskaitą už dujas, kelias reklamas. Buvo ir tėvui skirtų laiškų: kolegų iš Nacionalinio mokslinių tyrimų centro ir doktorantūros studentai linkėjo jam laimingų Naujųjų metų.

Tarp visiškai įprastų sausio pirmosioms dienoms laiškų buvo ir jis. Atvirukas. Pasislėpęs tarp kitų laiškų, iš pažiūros nekaltas, tarsi bandytų likti nepastebėtas.

Mamos dėmesį iš karto patraukė rašysena: keista, gremėzdžiška, iki šiol niekada nematyta. Ir tada ji perskaitė keturis vardus, parašytus stulpeliu tarsi sąrašas.

Ephraïmas

Emma

Noémie

Jacques

Tai buvo jos dviejų senelių iš motinos pusės, tetos ir dėdės vardai. Visi keturi išvežti dveji metai prieš jai gimstant. Jie mirė Aušvice 1942-aisiais. O dabar, po 61 metų, jų vardai atsirado mūsų pašto dėžutėje. Šiandien pirmadienis, 2003 metų sausio 6 diena.

– Kas galėjo atsiųsti šį siaubingą atviruką?

Mama labai išsigando, pasijuto tarsi kažkas jai grasintų, tykodamas senų laikų tamsoje. Jai ėmė drebėti rankos.

– Žiūrėk, Pierre'ai, žiūrėk, ką radau pašto dėžutėje!

Tėvas paėmė atviruką, pakėlė jį prie akių, įdėmiai apžiūrėjo, bet nerado nei parašo, nei paaiškinimo.

Nieko. Tik vardai.

Tomis dienomis mano tėvų namuose paštą susirinkdavome nuo žemės, kaip kokius prinokusius krituolius – mūsų pašto dėžutė buvo tokia sena, kad laikui bėgant iš jos viskas tiesiog iškrisdavo kiaurai, bet mums taip patiko. Niekam nekilo minties jos pakeisti. Mūsų šeimoje tokios problemos nebuvo sprendžiamos, gyvenome su daiktais, tarsi jie turėtų teisę būti gerbiami kaip ir žmonės.

Lietingomis dienomis laišakai sušlapdavo. Rašalas išskysdavo, žodžiai tapdavo neįskaitomi. Blogiausiai baigdavosi at-

virukams, išrengtiems kaip jaunikliai, plikomis rankomis ir be žieminio palto.

Jei atviruko autorius būtų mums parašęs parkeriu, jo žinutė būtų iškeliauvusi nebūtin. Ar jis tai žinojo? Atvirukas buvo parašytas juodu tušinuku.

Kitą sekmadienį Lélia sukvietė visą šeimą: tėvą, mano seserį ir mane. Prie valgomojo stalo atvirukas keliavo iš rankų į rankas. Ilgai tylėjome – o tai mūsų namuose nėra įprasta, ypač per sekmadienio pietus. Paprastai mūsų šeimoje visada kas nors turi ką pasakyti ir nori tai padaryti tuoj pat. Šį kartą niekas neturėjo supratimo, kaip interpretuoti šią nežinia iš kur atkeliavusią žinią.

Tai buvo paprasčiausias turistams skirtas atvirukas su *Opéra-Garnier* atvaizdu – tokių Paryžiuje gali rasti šimtus spaudos parduotuvėlėse, ant geležinių atvirukų stendų, visur.

– Kodėl *Opéra-Garnier*? – paklausė mama.

Niekas nežinojo, ką atsakyti.

– Antspaudas iš Luvro.

– Gal galime ten nueiti ir viską išsiaiškinti?

– Tai didžiausias Paryžiaus paštas. Jis milžiniškas. Ką jie gali mums pasakyti?

– Manai, kad tas paštas pasirinktas tyčia?

– Taip, dauguma anoniminių laiškų siunčiami iš Luvro pašto skyriaus.

– Atvirukas ne naujas. Jam mažiausiai dešimt metų, – tariau.

Tėvas pakėlė jį prie šviesos. Kelias sekundes labai atidžiai į jį žiūrėjo ir padarė išvadą, kad nuotrauka iš tiesų yra

dešimtojo dešimtmečio. Sodri purpurinė atviruko serijos spalva ir tai, kad aplink operą nematyti reklaminių stendų, patvirtino mano nuojautą.

– Sakyčiau, kad atvirukas gal net dešimtojo dešimtmečio pradžios, – patikslino tėvas.

– Kodėl taip manai? – paklausė mama.

– Nes 1996 metais žaliai balti SC10 autobusai, tokie kaip tas, kurį matote nuotraukos fone, buvo pakeisti RP312 autobusais. Su platforma. Ir varikliu gale.

Niekas nesistebėjo, kad mano tėvas žino Paryžiaus autobusų istoriją. Jis niekada nebuvo vairavęs automobilio, ką jau kalbėti apie autobusą, tačiau jis mokslininkas ir žino daugybę smulkmenų iš pačių įvairiausių, be galo specifinių sričių. Mano tėvas išrado prietaisą, kuriuo apskaičiuojama mėnulio įtaka sausumos potvyniams ir atoslūgiams, o mano motina išvertė Chomsky'io traktatus apie generatyvinę gramatiką. Taigi jie abu žino neįsivaizduojamai daug, realiame gyvenime dažniausiai nenaudingų dalykų. Tačiau kartais jie praverčia. Kaip, pavyzdžiui, pravertė tą dieną.

– Kam rašyti atviruką, o paskui laukti dešimt metų ir tik tada jį išsiųsti?

Mano tėvai toliau kėlė klausimus. Bet man tas atvirukas buvo nė motais. Kita vertus, mano dėmesį patraukė vardų sąrašas. Šie žmonės buvo mano protėviai, o aš apie juos nieko nežinojau. Niekas man niekada nepasakojo, po kokias šalis jie keliavo, kokius darbus dirbo, kokio amžiaus buvo nužudyti. Jei man būtų parodę jų portretus, nebūčiau jų atpažinusi tarp kitų nepažįstamų žmonių. Man pasidarė gėda.

Po pietų tėvai įdėjo atviruką į stalčių ir daugiau apie jį nekalbėjome. Man buvo 24-eri, aš skubėjau gyventi, rašyti kitas

istorijas. Prisiminimą apie atviruką ištryniau iš atminties, neatsisakydama minties, kad vieną dieną reikės išklausinėti mamos apie mūsų šeimos istoriją. Tačiau metai bėgo, o aš taip ir neradau tam laiko.

Kol po dešimties metų pastojau. Turėjau netrukus gimdyti.

Gimdos kaklelis atsivėrė per anksti. Privalėjau kuo daugiau gulėti, kad kūdikis nesuskubtų per anksti ateiti į šį pasaulį. Tėvai pasiūlė man kelioms dienoms atvykti pas juos, kur galėsiu ramiai ilsėtis. Tokios laukimo būsenos galvojau apie savo motiną, senelę, apie šeimos moteris, gimdžiusias prieš mane. Tada ir panorau išgirsti savo protėvių istoriją.

Lėlia nusivedė mane į tamsų darbo kambarį, kuriame leisdavo didumą savo laiko. Tas kambarys man visada priminė įsčias, apstatytas knygomis ir segtuvais, skendinčias Paryžiaus priemiesčio žiemos šviesoje ir tirštame cigarečių dūmų rūke. Įsitaisiau po knygų lentyna ir nesenstančiais daiktais, suvenyrais, padengtais pelenų ir dulkių sluoksniu. Mama iš maždaug dvidešimties vienodų dėžių su įvairiais archyvais paėmė žalią, margintą juodais taškeliais. Būdama paauglė žinojau, kad šiose lentynose besirikiuojančiose dėžėse saugomi tamsių mūsų šeimos praeities istorijų pėdsakai. Jos man priminė nedidelius karstus.

Mama paėmė popieriaus lapą ir rašiklį – kaip ir visos į pensiją išėjusios dėstytojos, ji vis dar visada elgiasi kaip profesorė, net tada, kai yra mama. Lėlia buvo labai mylima Sen Deni universiteto studentų. Tais palaimingais laikais, kai dėstydama lingvistiką ji galėjo auditorijose rūkyti. Ji gebėjo kai ką, kas be galo žavėjo jos studentus: kaip tikra virtuoze mokėjo laikyti rūkomą cigaretę taip, kad pelenai nenubyrėtų ant grindų, ir jos

pirštų galiukai galiausiai spausdavo tik ilgą pilką pelenų cilindrą. Peleninės jai nereikėjo: susmilkusią cigaretę padėdavo ant stalo ir prisidėdavo kitą. Pagarbos vertas talentas.

– Įspėju, – tarė mama, – istorija, kurią papasakosiu, daugialypė. Kai kurie faktai bus pateikti kaip neginčijami, tačiau palieku tau vertinti, kiek mano pačios prielaidų yra šiame atkurtame pasakojime. Beje, nauji šaltiniai galėtų iš esmės papildyti arba pakeisti mano prielaidas. Tuo nė neabejoju.

– Mama, – pasakiau, – manau, kad cigarečių dūmai nėra gerai kūdikio smegenims.

– Nesąmonė. Per visus tris nėštumus surūkydavau po pakelį per dieną, bet man tikrai neatrodo, kad pagimdžiau debilus.

Jos atsakymas mane prajuokino. Pasinaudojusi proga, Lélia prisidėgė cigaretę ir pradėjo Ephraimo, Emmos, Noémi ir Jacques'o – keturių vardų ant atviruko – istoriją.

1 skyrius

– Tarsi rusiškuose romanuose, – pasakoja mama, – viskas prasideda nuo nelaimingos meilės istorijos. Ephraimas Rabinovitchius mylėjo Anną Gavronsky, jos motina Liba Gavronsky, mergautinė pavardė Yankelevitch, buvo artima šeimos giminaitė. Tačiau ši aistra nepatiko Gavronskiams...

Lėlia pažvelgė į mane. Akivaizdu, kad aš nieko nesuprantu. Ji suspaudė cigaretę lūpų kamputyje ir dėl dūmų prisimerkusi ėmė raustis archyvuose.

– Perskaitysiu tau šį laišką, bus aiškiau... Jį 1918 metais Maskvoje parašė vyresnioji Ephraimo sesuo:

Miela Vera,

mano tėvams šiuo metu sunku. Ar girdėjai apie Ephraimą ir mūsų pusseserę Anjutą? Jei ne, galiu papasakoti, bet turi prižadėti, kad tai liks paslaptis, nors, regis, kai kurie giminaičiai apie tai jau žino. Trumpai tariant, An ir mūsų Fedia (prieš dvi dienas jam sukako 24 metai) įsimylėjo vienas kitą. Mūsiškiai dėl to baisiai kentėjo, kone iš proto kraustėsi. Teta nieko nežino, jei sužinotų, būtų galas. Jie nuolat ją lanko ir labai kankinasi. Mūsų Ephraimas labai myli Anjutą. Bet prisipažinsiu, kad jos nuoširdumu netikiu nė per nago juodymą. Štai tokios naujienos. Kartais man ši

*istorija mirtinai įgrysta. Ką gi, mieloji, turiu baigti rašyti.
Pati nueisiu ir išsiųsiu tau laišką, kad būčiau tikra, jog jis
tave pasieks...*

Bučiuoju, Sara

– Jei teisingai suprantu, Ephraïmas buvo priverstas atsiskirti savo pirmosios meilės?

– Dėl to jam greitai surandama kita sužadėtinė – Emma Wolf.

– Antrasis atviruko vardas...

– Būtent.

– Ar ji taip pat buvo tolima giminaitė?

– Ne, anaipol. Emma atvyko iš Lodzės. Ji buvo Maurice'o Wolfo, stambaus pramonininko, kuriam priklausė ne vienas tekstilės fabrikas, dukra, o jos motina buvo vardu Rebecca Trotski. Bet nieko bendro su garsiuoju revoliucionieriumi neturėjo.

– Papasakok, kaip Ephraïmas ir Emma susipažino? Juk tarp Lodzės ir Maskvos mažiausiai tūkstantis kilometrų.

– Gerokai daugiau nei tūkstantis! Arba šeimos kreipėsi į sinagogos *chadkhanit*, tai yra piršlę. Arba Ephraïmo šeima buvo Emmos *kest-eltern*.

– Ką?

– *Kest-eltern*. Jidiš kalba. Ar prisimeni inuktitutų kalbą?

Kai buvau vaikas, Lélia mane išmokė, kad eskimų kalboje yra penkiasdešimt du žodžiai, reiškiantys sniegą. *Qanik* vadinamas krentantis sniegas, *aputi* – nukritęs, *aniou* – sniegas, iš kurio gaminamas vanduo...

– Taip ir jidiš kalba, – pridūrė mama, – yra įvairių žodžių, reiškiančių „šeimą“. Vienas žodis reiškia tiesiog „šeima“,

kitas – „vyro šeima“. Trečias reiškia žmones, kuriuos laikome šeima, nors mūsų nesieja joks giminystės ryšys. Ir yra vienas beveik neišverčiamas terminas, kuris reikštų „maitinančią šeimą“ – *di kest-eltern*, pažodinis vertimas būtų „kviečianti šeima“. Tais laikais buvo įprasta, jog tėvai, išleisdami vaiką mokyti į aukštąją mokyklą tolimame krašte, ieškodavo šeimos, kuri jį priimtų po savo stogu ir maitintų.

– Taigi Rabinovitchiai buvo Emmos *kest-eltern*.

– Taip... bet atsipalaiduok ir nesijaudink, galiausiai viską suprasi...

Dar būdamas visai jaunas Ephraimas Rabinovitchius nebeišpažįsta tėvų religijos. Vos sulaukęs paauglystės įstoja į Socialistų revoliucionierių partiją ir pareiškia tėvams, kad netiki Dievą. Tyčia daro viską, kas žydams draudžiama per Jom Kipurą: rūko, skutasi, geria ir valgo.

1919 metais Ephraimui sukanka 25-eri. Jis – modernus, lieknas, dailių bruožų jaunuolis. Jei jo oda nebūtų tokia ruda, o ūsai – juodi, palaikytum tikru rusu. Šis talentingas inžinierius ką tik baigė universitetą, išvengęs *numerus clausus*, ribojusio priimamų žydų skaičių iki trijų procentų. Jis nori dalyvauti didžiajame pažangos nuotykyje, turi didelių ambicijų savo šaliai ir savo tautai, rusų tautai, su kuria ketina dalyvauti Revoliucijoje.

Ephraimui būti žydu nieko nereiškia. Jis save laiko visų pirma socialistu. Be to, gyvena Maskvoje kaip tikras maskvietis. Jaunuolis sutinka tuoktis sinagogoje tik todėl, kad tai svarbu jo būsimai žmonai. Tačiau ją išpėja:

– Mes negyvensime laikydamiesi religijos nuostatų.

Tradiciskai vestuvių dieną, ceremonijos pabaigoje, jaunikis dešine koja sudaužo stiklinę. Taip prisimenamas

Jeruzalės šventyklos sugriovimas. Tada jaunikis gali duoti įžadą. Ephraïmas prisiekia amžinai saugoti savo pusseserės Aniutos atminimą. Žiūrėdamas į šukes, pasklidusias ant žemės, jis jaučiasi, tarsi ten gulėtų į tūkstančius gabalėlių sudaužyta jo širdis.